

УДК 631.4(477.7)(091)

ПАШКІВСЬКА

Оксана Анатоліївна,

канд. іст. наук, завідувач відділу автоматизації
бібліотечних процесів та впровадження
наукових розробок ДНСГБ НААНУ
(м Київ)

РОЗВИТОК ҐРУНТОЗНАВСТВА В КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОМУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ІНСТИТУТІ В 20-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розглянуто окремі історичні факти щодо розвитку ґрунтознавства у Кам'янець-Подільському сільськогосподарському інституті у 20-х роках ХХ ст.

В статье рассмотрены отдельные исторические факты относительно развития почвоведения в Каменец-подольском сельскохозяйственном институте в 20-х годах ХХ ст.

In the article separate historical facts are considered in relation to development of soil science in Kamenets-podol'skom agricultural institute in 20th of ХХ century.

Питаннями науково-дослідної роботи з ґрунтознавства у 20-х роках минулого століття займалися галузеві кафедри навчальних закладів сільськогосподарського профілю під методичним керівництвом Народного комісаріату освіти УСРР. З-поміж усіх вищих навчальних закладів, де вчені вивчали окремі наукові питання з ґрунтознавства, слід виділити Одеський, Київський, Харківський, Кам'янець-Подільський сільськогосподарські інститути.

Завданням даної статті є розгляд науково-організаційної діяльності кафедри ґрунтознавства Кам'янець-Подільського сільськогосподарського інституту у 20-х роках минулого століття.

Згідно з рішенням колегії Укрголовпрофосвіти від 26 лютого 1921 року, при реорганізації Кам'янець-Подільського державного університету було організовано два самостійних навчальних заклади – Інститут народної освіти і Сільськогосподарський інститут.

Кам'янець-Подільський сільськогосподарський інститут створений на базі сільськогосподарського факультету університету. Сільськогосподарський факультет, відкритий при Кам'янець-Подільському університеті у 1919 році, був першим вищим закладом аграрної освіти на Поділлі. За період існування факультету зроблено вагомі кроки для створення власної наукової, навчальної, методичної і дослідної бази з метою підготовки спеціалістів сільського господарства Поділля. При сільськогосподарському факультеті функціонувало 13 кафедр, серед яких була і кафедра ґрунтознавства [1, с. 6]. При цій кафедрі облаштували лабораторію ґрунтознавства та загального хліборобства. Лекції з ґрунтознавства входили у курс загального хліборобства, який викладав на сільськогосподарському факультеті Кам'янець-Подільського університету студентам агрономічних спеціальностей професор І.А. Олійник.

Досліджено, що згідно з програмою лекцій із загального хліборобства, перші 13 занять студенти знайомилися з «Основами ґрунтознавства»: 1) предмет і значення ґрунтознавства; способи вивчення ґрунтів; 2) визначення «ґрунту» та «підґрунтя»; 3) мінеральна частина ґрунтів; залежність характеру ґрунтів від порід; 4) фактори вивітрювання, значення і вплив кожного фактору; 5) механічні фактори переносу порід; типи порід; 6) механічний склад ґрунтів; 7) хімічний склад мінеральної частини ґрунтів; 8) органічна частина ґрунтів; 9) процес формування ґрунтів; 10) структура ґрунтів; 11) фізичні властивості ґрунтів; 12) класифікація ґрунтів; 13) головні типи ґрунтів. Завершувався курс загального хліборобства лекціями з агрохімії «Удобрення», на яких вивчали питання родючості ґрунтів, потреби їх в удобренні, класифікацію добрив. З ґрунтовими зразками і монолітами студенти мали знайомилися у музеї ґрунтознавства, який функціонував при кафедрі ґрунтознавства. Практичні заняття проводили в лабораторії кафедри [1, с. 197].

Наукова і освітня діяльність сільськогосподарського факультету мала величезне значення для створення самостійного Кам'янець-Подільського сільськогосподарського інституту. Майже весь викладацький склад цього факультету перейшов на агрономічний факультет інституту. Практично з перших років свого існування СГІ налагодив тісні зв'язки з органами земуправління і сільськогосподарської кооперації краю, проводилися спільні курси та з'їзди, на яких обговорювалися питання сільського господарства та організації його наукового забезпечення. Для робітників земорганів з поповненням устаткування кабінетів і лабораторій інституту було надано можливість поглиблювати свої знання з різних галузей сільськогосподарської науки, зокрема щодо зразків ґрунтів краю, і за допомогою обладнання проводити ґрунтові дослідження.

Починаючи з 1923 року на підставі природно-історичного та економічного вивчення Поділля головні проблеми організації сільського господарства краю стають предметом науково-дослідної та навчальної роботи Кам'янець-Подільського сільськогосподарського інституту. Навчальні підрозділи інституту і практичні роботи студентів агрономічного факультету зосереджують на потребах сільського господарства краю. Вивчення природних багатств Поділля є завданням природничих кафедр інституту і дослідно-хімічної лабораторії. Кафедра загального хліборобства, часткового хліборобства і кормових рослин працювала над проблемами сівозміни Поділля, акліматизації нових рослин. Кафедра геології, мінералогії та ґрунтознавства на базі дослідної роботи виконувала дослідження природних покладів і ґрунтів Поділля з метою покращення умов для вирощування сільськогосподарських культур [2].

У 1924 р. на посаду керівника кафедри геології, мінералогії та ґрунтознавства було запрошено професора Олександра Володимировича Красівського, який крім викладацької роботи започаткував розробку науково-дослідної роботи з ґрунтознавства [3, с. 181]. До вступу на посаду керівника кафедри Кам'янець-Подільського СГІ він був досить відомим дослідником

Поділля у галузі геології і ґрунтознавства, про що свідчать низка опублікованих ним праць: «Геологічні дослідження в Гайсинському повіті на Поділлі в 1916 році», «Геологические исследования в Брацлавском уезде Подольской губернии в 1922 г.», «До питання геологічної розвідки і походження запасів Подільських фосфоритів» (1923 р.) [4, с. 19].

З метою здійснення оптимального варіанта координації науково-дослідної роботи з дослідження продуктивних сил краю, при Кам'янець-Подільському сільськогосподарському інституті в 1926 році було засновано науково-дослідну кафедру природи, сільського господарства й культури Поділля. Науково-дослідна кафедра під різними назвами, а саме «Історії та економіки Поділля», «Економіки Поділля», «Народного господарства й культури Поділля» існувала протягом 1923–1924 рр. при Кам'янець-Подільському інституті народної освіти, але не спромоглася розгорнути науково-дослідну роботу і не стала організаційним осередком з підготовки науково-педагогічних робітників сільськогосподарського профілю в регіоні. Тому професорський склад СГІ подав клопотання до Укрголовнауки про створення кафедри під назвою «Науково-дослідна кафедра природи й сільського господарства Поділля при Сільськогосподарському інституті» з двома секціями. За проектом, розробленим комісією агрономічного факультету СГІ, секція природи мала складатися з підсекцій: 1) прикладної геології та ґрунтознавства; 2) прикладної ботаніки; 3) прикладної зоології; секція сільського господарства – з підсекцій: 1) агрономічної хімії; 2) фототехнічної; 3) інтенсивних культур та садівництва; 4) зоотехнічної; 5) сільськогосподарської економіки [5, с. 146–147].

Постановами Укрголовнауки в 1927 році остаточно прийнято рішення створити при Кам'янець-Подільському сільськогосподарському інституті науково-дослідну кафедру природи, сільського господарства та культури Поділля, приєднавши до двох секцій ще секцію культури, що працювала при інституті народної освіти.

Згідно з рішенням першого пленарного засідання кафедри, яке відбулося в січні 1927 року, почали роботу такі підсекції: 1) прикладної геології та ґрунтознавства; 2) прикладної ботаніки; 3) прикладної зоології; 4) фототехнічна; 5) зоотехнічна і підсекція мови в складі секції культури. Названі шість секцій розпочали свою роботу з 1 лютого 1927 року. Станом на 15 липня 1927 р. на кафедрі працювали 29 дійсних членів і наукових співробітників та 24 аспіранти. Підсекцію прикладної геології та ґрунтознавства очолив професор О.В. Красівський, який також увійшов до складу бюро науково-дослідної кафедри [5, с. 148–149]. Під керівництвом професора О.В. Красівського підсекція прикладної геології та ґрунтознавства проводила науково-дослідну роботу з вивчення різних питань ґрунтознавства: 1) гідрогеології Поділля; 2) продуктивних сил ґрунтів Поділля; 3) впливу рельєфу на продуктивність (родючість) ґрунту.

Для підготовки майбутніх аспірантів підсекції у 1927 році організовано семінар з ґрунтознавства, в якому взяли участь 10 студентів СГІ, які вже закінчували навчання. Семінар передбачав проведення чотирьох засідань, на яких планувалось заслухати реферати студента Ф. Наливайка «Сільськогосподарська наука й життя», студента І. Лепкіша «Ґрунти Поділля», доповіді професора О.В. Красівського «Геологічна будова берегів Дністра» з демонстрацією фотографічних знімків і доповідь професора І.А. Олійника «Ґрунти Кам'янецьчини». На засіданнях семінару були присутні не тільки члени семінару, а й багато слухачів [5, с. 150].

О.В. Красівський разом з учасниками семінару упорядкували та відкрили для відвідувачів «Мінералогічний музей». В його основу було покладено колекції «Природничого музею Поділля», які були доукомплектовані мінералогічними і ґрунтовими колекціями професора О.В. Красівського [5, с. 150].

При Кам'янець-Подільському сільськогосподарському інституті у 20-х роках минулого століття діяв агрономічний гурток, створений у травні 1923 року ініціативною групою студентів. Гурток надав можливість своїм членам

теоретично поглиблювати свої знання через презентацію нової фахової літератури, безпосередньо брати участь у практичній науково-дослідній роботі. З цією метою агрономічний гурток Кам'янець-Подільського СГІ налагодив зв'язки з багатьма сільськогосподарськими дослідними станціями України: Київською, Одеською, Миронівською, Уманською, Харківською, Сумською, Херсонською, Полтавською. Студенти мали змогу відвідувати станції екскурсіями для знайомства з господарствами і проведення практичних занять. Також агрономічний гурток СГІ для обміну досвідом підтримував зв'язок з агрогуртками Харківського, Одеського сільськогосподарського інститутів і з гуртком ґрунтознавства Тімірязівської сільськогосподарської академії [6, с. 186].

Науково-дослідна робота гуртка проводилася під керівництвом професури та викладачів інституту. Гурток був поділений на секції: 1) економічна, 2) фототехнічна; 3) ґрунтознавча; 4) захисту рослин; 5) зоотехнічна. Членами ґрунтознавчої секції були 16 студентів інституту. Часто проводилися спільні засідання секцій агрогуртка з підсекціями науково-дослідної кафедри «Природи, сільського господарства й культури Поділля» [6, с. 187]. На об'єднаних засіданнях ґрунтознавчої секції агрогуртка з підсекцією прикладної мінералогії та ґрунтознавства кафедри було заслухано низку доповідей і рефератів студентів: І. Лепкіша «Хімічні процеси ґрунту з погляду новіших теорій колоїдальної хімії»; А. Данилевича щодо реферату праці проф. А.А. Красюка «Почвы и ґрунты вдоль линии Подольской железной дороги»; Ф. Наливайка щодо реферату праці проф. С.О. Захарова «Морфология почвы и агрономия» [233, с. 189].

Для членів ґрунтознавчої секції агрономічного гуртка проводилися практичні завдання в польових умовах. Члени агрогуртка мали змогу працювати в експедиції професора В.І. Крокоса з дослідження ґрунтів Проскурівщини.

Ґрунтові дослідження, які велися кафедрою прикладної мінералогії та ґрунтознавства і ґрунтознавчою секцією агрономічного гуртка Кам'янець-

Подільського сільськогосподарського інституту в 20-х рр. минулого століття згідно з виробничим планом кафедри, були спрямовані на вивчення мінералогічного складу ґрунтів, хоча також вивчалися питання агрономічного ґрунтознавства: 1) вивчення гідрогеології Поділля; 2) вивчення продуктивних сил ґрунтів Поділля; 3) вивчення впливу рельєфу на родючість ґрунтів [5, с. 160].

Результати цих досліджень були викладені професором В.В. Акімцевим на II Міжнародному конгресі ґрунтознавців, що відбувся 16 липня–17 липня 1930 року в Москві. Зокрема, дві доповіді, а саме «Деякі особливості деградованих подільських чорноземів» та «Історичні ґрунти Кам'янець-Подільського замка» розглядають окремі напрацювання інституту щодо вивчення ґрунтів краю.

Як висновок можна відмітити, що у Кам'янець-Подільському сільськогосподарському інституті у 20-х роках ХХ ст. колектив кафедри ґрунтознавства активно проводив дослідження ґрунтів краю з метою вивчення їх властивостей для збільшення врожаїв сільськогосподарських культур.

Список використаної літератури

1. *Завальнюк О. М.* Сільськогосподарський факультет Кам'янець-Подільського державного українського університету (1919–1921 рр.) : дослідження, документи, матеріали / О. М. Завальнюк, О. Б. Комарніцький. – Кам'янець-Подільський : Абетка Нова, 2004. – 552 с.
2. *Завдання Кам'янець-Подільського Сільськогосподарського Інституту на III-триместр б. р.* // Вістн. с.-г. освіти. – 1924. – № 2. – С. 170–172.
3. *Баєр М. М.* Підсумки будівництва Кам'янецького сільськогосподарського інституту та перспективи його розвитку / М. М. Баєр // Записки с.-г. ін-ту в Кам'янці на Поділля. – 1927. – № 4. – С. 165–185.
4. *Красівський О. В.* Уваги щодо новіших, ґрунтоутворюючих відкладів Поділля / О. В. Красівський // Записки сільськогосподарського інституту в Кам'янці на Поділля. – 1924. – № 1. – С. 18–32.
5. *Баєр М. М.* Науково-дослідна катедра «Природи, сільського господарства й культури Поділля при Кам'янецькому СГІ» / М. М. Баєр // Записки с.-г. ін-ту в Кам'янці на Поділля. – 1927. – № 4. – С. 146–164.
6. *Короткий* відчит про працю Агрономічного гуртка при Кам'янець-Подільському Сільськогосподарському Інституті ім. Карла Маркса // Записки с.-г. ін-ту в Кам'янці на Поділля. – 1927. – № 4. – С. 186–190.